

AKİF'İN KUR'AN MEALİ'NDE DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Mustafa ULUÇAY*

Özet

Türk Edebiyatı tarihinde manzumeleri, nesirleri ve fikirleriyle önemli bir yere sahip olan Mehmet Akif Ersoy, aynı zamanda dil ve üslûp yönüyle de dikkat çeken bir şair ve nâsirdir. Türkçe, Arapça ve Farsça yanında batı dillerinden Fransızca'yı da çok iyi bilen Akif, şairliğinin yanı sıra velûd bir mütercimdir. Ömrünün son zamanlarında, Mısır yıllarında yazmaya başladığı Kur'an Meali ise, adeta sanat ve edebiyat hayatının manevi bir semeresidir.

Akif'in Kur'an Meali meselesi yıllarca tartışılmış, hakkında birçok makale ve kitap yazılmıştır. Bu meal daha yazılma esnasında çokça merak edilmiş, Akif'in vefatından sonra da 'gerçekten yakıldı mı, yoksa bir yerlerde saklı duruyor mu?' soruları hiç bitmemiştir. Ancak geçtiğimiz yıllarda üçte birlik kısmının ortaya çıkmasıyla tartışmaların seyri değişmiştir. Şimdi üzerinde durulması gereken; bu mealin diğer Türkçe mealler arasındaki yerinin ne olduğu, nasıl bir dil ve üslup özelliklerini haiz bulunduğu gibi konulardır.

Bu makalede, Akif'in Kur'an Meali'nin dil ve üslûp özellikleri ana hatlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Mehmet Akif, Kur'an Meali, dil, üslûp, dil ve üslûp incelemesi.

LANGUAGE AND STYLE IN AKİF'S TRANSLATION OF THE QUR'AN

Abstract

As a prominent poet and writer, Mehmet Akif Ersoy plays a significant role in the history of the Turkish Literature because of his distinct language and style. Besides Arabic and Persian he was also competent in French. He was not only a major poet of his time but also a prolific writer and translator. The translation of the Qur'an that he started to do during the last years of his life is regarded as one of the most important works of his intellectual endeavor.

* Dr., e-posta: mustafaulucay34@gmail.com

This translation of the Qur'an had attracted great attention from the beginning. The questions whether his translation was burned or is still hidden somewhere remain unsolved. However, the disclosure of the one-third of his translation in recent years changed the course of the debate over his work. What matters now is to shed light on this translation by locating it within other translations of the Qur'an in Turkish and examining the language and the style that he utilizes. This article aims to assess these aspects of Akif's translation of the Qur'an.

Key words: Mehmet Akif, translation of the Qur'an, the language, the style, examine the language, examine the style.

Giriş

Mehmet Akif hakkında inceleme/deneme türünde bir kitap yazan Nureddin Topçu, Akif'in sanat ve üslûbunun kaynağını anlattığı bölümde, bu kaynakların en önemlilerinden birinin de "*Kur'an'ın ebediyetten gelen sesi*" olduğunu tespit eder.¹

Gerçekten de, Akif'in dil ve üslûbunun oluşmasında Kur'an-ı Kerim ve onun eşsiz belâğatinin etkisi büyüktür. Akif daha çocuk yaşlardan itibaren Kur'an'ın esrarengiz sesine muhatap olmuş, Kur'an'la hemhâl olmuş ve bu hâli hayatının sonuna kadar devam etmiştir. *Safahat*'taki birçok şiir, özellikle *Hakk'ın Sesleri* kitabı Kur'an ayetlerinden ilhamla kaleme alınmıştır. İşte, Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesi meselesi gündeme geldiği zaman bu iş için Akif'in tercih edilmesi bunun içindir. Kur'an dili olan Arapçaya onun kadar vâkıf, Kur'an mesajına onun kadar kâbil, tercüme edilecek dil olan Türkçeye onun kadar hâkim, bütün bu özellikleri kendisinde toplayan bir şahsiyet ancak Akif olabilirdi.

Şimdi üçte bir oranında olsa da elimizde Akif'in Kur'an Meali var. 'Katre denizden haber verir' fehvasınca, ele geçen bu miktar Akif'in Kur'an-ı Kerim'i tercüme ederken nasıl bir dil ve üslûp kullandığını anlamamıza ışık tutacaktır. Bunu anlamak için de önce Akif'in hayatında Kur'an-ı Kerim'in yeri ve önemini ve Kur'an Meali meselesini özetle aktaracağız, ardından Akif'in Kur'an Meali'ni yazmadan önceki meal tecrübelerine temas edeceğiz, daha sonra da Kur'an Meali'ndeki dil ve üslûp özelliklerini ana hatlarıyla ele alacağız.

Akif ve Kur'an

Mehmet Akif, içinde çokça Kur'an okunan bir evde dünyaya gelmiştir. Bu ev, hilâfetin ve İslâm kültürünün merkezî şehri İstanbul'da, Fatih semtindedir. Bu semt ise, merkezinde Fatih Camii, çevresinde halka halka medreseleri, tekkeleri

¹ Nurettin Topçu, *Mehmet Akif*, İstanbul 2011, s.58-59.

ve mütedeyyin sakinleri ile İslâm kültürünün en canlı yaşandığı bir mekândır. Akif'in çocukluğu böyle bir muhitte geçer, seciye ve karakteri böyle bir iklimde teşekkül eder. Akif'in babası Fatih Medresesi müderrislerinden Mehmed Tâhir Efendi'dir. Akif, *Safahat*'taki bir dipnotta babasını, "Hem babam, hem hocamdır, ne biliyorsam kendisinden öğrendim"² diyerek takdim eder. Hoca Tahir Efendi, altı yaşına basan oğlu Akif'e, resmi tahsili yanı sıra Kur'an'ın dili olan Arapçayı da öğretmeye başlar.

Akif, bir yandan Fatih Başımamı Arap Hoca'dan da hıfza çalışıyor, aynı zamanda da kavâid dersi alıyordu. Farsçayı Rüştiye'ye devam ettiği sırada, yine Fatih camiinde, Selanikli Esat Dede'den, Arapçayı da Halis Efendi Hoca'dan tahsil ediyordu.

Hıfzını da mükemmelen tamamlayan Mehmet Akif, İstanbul Bozdoğan Kemerindeki Kirazlı Mescit'te bazen mukabeleler okuyordu. Bu sıralarda "Kur'an'a Hitap" başlıklı bir manzume kaleme aldı ve *Mektep* mecmuasında yayımladı (14 Mart 1895).³ "Orman ve Meâdîn ve Ziraat Nezâret-i Aliyyesi Heyet-i Fenniyyesi'nde baytar Mehmed Âkif" imzasını taşıyan bu şiir mesnevi tarzında yazılmıştır. 28 beyitten meydana gelen ve dört bölüm halinde düzenlenen bu manzumede şair ilk bölümde Kur'an'ın bütün zamanlara hitap eden, insanlığı iyiliğe yönelten, fikirleri aydınlatan, cihanı ışıklandıran bir kitap olduğundan söz etmekte, ikinci ve üçüncü bölümlerde Kur'an'ın Hz. Muhammed'in (s) bir mucizesi olduğunu, Kur'an'ın belâgati sayesinde karşısına çıkanları mağlup ettiğini, dördüncü bölümde de Kur'an'ın kendisi için ne anlama geldiğini ifade etmektedir. Buna göre "En büyük kitap olan Kur'an-ı Kerim, (Akif'in) hafızasının süsü ve biricik sermayesidir, dünyada dostu ve hemzebânı, ahrette de yardımcısıdır."⁴ Şiirdeki mevzuun (Kur'an) Akif'in hayatında ve fikriyatında ne kadar önemli olduğu gösteren bu şiirden bazı beyitleri veriyorum:

Ey nüsha-i cânı ehl-i dînin!
Ey nâsîh-i şâni münkirînin!

(...)

Yâ Rab bu nasıl kitâb-ı âlî?
İdrâke sığışmıyor Meali.

(...)

Ey zîver-i dest-i ihtirâmım!
Âlemde muhassalü'l-merâmım,

² Mehmed Akif Ersoy, *Safahât*, s.184.

³ Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Akif Ersoy*, İstanbul 1973, s.15.

⁴ Mehmed Akif Ersoy, *a.g.e.*, s.497.

Pîrâye-i hâfızam sen oldun,
Sermâye-i hâfızam sen oldun.⁵

Dönemin aydınları arasında –Kur’an dili- Arapçayı en iyi bilenlerden biri olan Akif, İttihat ve Terakki’nin Şehzadebaşı Kulübü’nde cemiyetin Heyet-i İlmiyye üyesi olarak Muallakât ve Lâmiyyetü’l-Arab gibi eserleri okutup Arap edebiyatı ve tercüme usûlü dersleri vermiştir.⁶ Akif’in dini makalelerinin çoğu Şeyh Şiblî, Ferit Vecdî ve Muhammed Abduh’tan yaptığı tercümeden meydana gelmektedir. Bu makalelerdeki mevzular genellikle İslâm medeniyeti, İslâm birliği, Müslümanların madden ve manen terakki etmeleri ile ilgilidir. 1908’den sonra yalnız nazım değil, nesir yolunda da eserler veren Akif’in, az sayıdaki edebî makaleleri yanında, muhtelif İslâm âlimlerinden çevirdiği dini eser ve makaleler, ayet ve hadis tefsirleri kabarık yekûndadır. Bunların çoğunu, İslâm Birliği idealinin Mısır’daki temsilcisi Afganlı Cemâleddin’in talebesi Muhammed Abduh’tan yaptığı tercüme teşkil eder. 1911’den sonra ise Akif’in başka memleketlerdeki bu İslâm birliği idealistlerinin çizdiği yolda nasıl yürüdüğünü, bu fikirleri memleketimizde nasıl tatbik çalıştığını, bu husustaki mücadele ve eserleri gösterecektir.⁷

Akif’in dil ve üslûbunda Kur’an-ı Kerim’in ne nerece etkili olduğunu yakın dostu Mithat Cemâl’in şu tespitlerinden daha iyi anlıyoruz:

“... ve bir taraftan da ister ki bu koyu Arapça lügatler, Türkçe kelimelerin tadıyla okunsun ve Kur’an lisaniyla kendisinin ülfetinden doğan itiyadı Türk okuyucularının münevver kısmından bekler. En çok okuduğu kitap Kur’an’dı; okuyucularını da böyle sanıyordu. Şiirlerindeki bu ‘Arapçalar’ bundandır. Eski ve yeni Testeman’ları bilmeyen bir Avrupa şairi mevcut olduğunu o derece kabul etmiyordu ki Kur’an ve hadis dillerinden anlamayan bir Türk şairi de gözüne gayri tabii görünüyordu.”⁸

Yine Mithat Cemal, Akif’te yüz kahramana yetecek kadar ahlâk ve seciye bulunduğunu, ama onun yine sıradan bir insan gibi yaşadığını söyler. Kuntay’a göre, Akif’in bu ahlâk seciyesini Kur’an yapmıştır. Cevdet Paşa, Kur’an’ın nâsiri ise Akif de şairidir. Fakat Kur’an Cevdet Paşa’nın yalnız kültürünü yapmış, Mehmet Akif’in ise kültürüyle beraber seciyesini de yapmıştır.⁹

Kur’an Meali

Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasının ardından Büyük Millet Meclisinin aldığı seçim kararı üzerine yeniden teşekkül eden ikinci dönemde muhalefet grubuna mensup diğer milletvekilleri gibi Mehmet Akif de aday gösterilme-

⁵ Mehmed Akif Ersoy, *a.g.e.*, s.497.

⁶ M. Orhan Okay – M. Ertuğrul Düzdağ, *‘Mehmed Âkif Ersoy’*, *DİA*, s.433.

⁷ Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, s.56.

⁸ Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, s.271-273, Ankara, 1990

⁹ Mehmet Narlı, *“Romanlarda Mehmet Akif Portresi”* Vefatının 75. Yılında Mehmet Akif Ersoy, İstanbul, 2011, s.506

mişti. Ekim 1923'te Abbas Halim Paşa'nın daveti üzerine Mısır'a giden Akif'in bu daveti kabulünde, kazanılan Millî Mücadele'den sonra ümit ettiği İslâm birliği ve bu birlikte Türkiye'nin önemli rol oynaması idealinin gerçekleşmemesinin doğurduğu hayal kırıklığının büyük tesiri olmuştur.¹⁰ İki yıl kışları Mısır'da geçirip yazları Türkiye'ye döndüyse de 1925'in sonundan itibaren sürekli Mısır'da kaldı. Kahire'deki El-Câmiatü'l-Mısriyye'nin Edebiyat Fakültesi'nde Türk dili ve edebiyatı dersleri vermeye başladı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki bütçe müzakereleri sırasında alınan bir karar üzerine (21 Şubat 1925) Diyanet İşleri Reisliği, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri için Elmalılı Muhammed Hamdi'ye, tercümesi için de Mehmet Akif'e teklifte bulundu. Akif, önceleri bu teklifi kabul etmeye yanaşmadı: "Kur'an'ı tercüme kabil değil" diyordu. Fakat Hamdi Efendi: "Tercüme tabii ki kabil değil. Fakat bu tercüme değil, meal olacak" dedi. Akif de yapılacak tercümeyle *meal* adının verilmesi şartıyla teklifi kabul etti ve tercümeyle başladı. Ancak tercümedeki bedbinliği bir türlü azalmadı. Babanzâde Ahmet Naim'e okunmak için Hilvan'da avukat Şevki Efendi'nin defterine kurşun kalemle yazdığı mektupta da bu ıstırabını görüyoruz:

"İki gözüm, kardeşim. (...) Ben de tercümemi beyaza çekiyorum. Bitince sana göndereceğim. Okursun, yanlışlarını tashih ettikten sonra Hamdi Efendi Hocamıza verirsin. Bir kere de o okur, tashih eder. Yapamadım, zaten yapamayacağım, biliyordum. Lâyükellifullahi nefsen illâ vüs'ahâ. Ellerini, gözlerini öperim. Hamdi Efendi Hocamızın keza."¹¹

Kur'an-ı Kerim'i tercüme işinin ne kadar zor ve mesuliyetli bir iş olduğunu, Mehmet Akif, yakın dostu Mithat Cemal'e şu cümle ile anlatır: "Kur'an'ı tercüme etmek için insan ya çok âlim olmalı, ya da çok cahil."¹²

1926-1929 yılları arasında yoğun bir mesai sarf edip tercümeyle bitirdiyse de vefatına kadar üzerinde çalışmaya devam etti. Ancak ezanın yeni çıkan bir kanunla Türkçe okutulduğu, o yıllarda namazların da devlet zoruyla Kur'an'ın Türkçe tercümesi ile kıldırılacağı endişesi taşıdığından yaptığı anlaşmayı feshedip avans olarak aldığı parayı iade etti ve çalışmasını teslim etmedi. Mehmet Akif'in mukavelesini niçin feshettiğine dair bizzat kendisinden aktarılan şu ifade yeterince açıklayıcı mahiyettedir:

"Tercüme güzel oldu, hatta umduğumdan daha iyi. Lâkin onu verirsem, namazda okutmaya kalkacaklar. Ben o vakit Allah'ımın huzuruna çıkamam ve Peygamber'immin yüzüne bakamam."¹³

¹⁰ Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, 105.

¹¹ Mithat Cemal, *a.g.e.*, s.195

¹² Mithat Cemal, *a.g.e.*, s.202

¹³ Dücâne Cündioğlu, *Bir Kur'an Şairi*, s.143.

Akif, hastalanarak Mısır'dan Türkiye'ye geldiği sırada geri dönmediği takdirde tercümenin yakılmasını vasiyet etmiş ve yıllar sonra (1961) bu vasiyeti Kahire'de yerine getirilmiştir.¹⁴ Ancak, mealin asıl nüshasının yakıldığı ama orijinalinden kopya edilmiş bir nüshanın üçte birlik kadar bölümünün muhafaza edildiği geçtiğimiz yıllarda ortaya çıktı. Bu nüsha, *Kur'an Meali* adıyla 2012 yılında yeni harflerle neşredildi.¹⁵

Önceki Meal Tecrübeleri

Mehmet Akif'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1925 yılında aldığı bir karar gereğince 1926'da başlayıp yıllarca emek verdiği *Kur'an Meali* çalışmasından çok önceki yıllara uzanan münferit meal denemeleri mevcuttur. Bu meal denemeleri şu kaynaklarda geçmektedir:

- a. *Sebilürreşad*'da kaleme alınan tefsir yazıları,
- b. *Safahat*'ta şiirlerinin başında epigraf olarak yer alan ayet mealleri,
- c. Sırat-ı Müstakîm ve Sebilürreşad dergisinde yayımlanan vaaz metinleri,
- d. Abdülaziz Çavuş'ten çevirerek yayımladığı *Esrâr-ı Kur'an ve Anglikan Kilisesi'ne Cevap* adlı eserler,
- e. *Sebilürreşad*'da yayımlanan müteferrik kitap ve makale tercümelerinde geçen ayet mealleri.

Buradaki meallerin tafsiline geçmeden önce, Akif'in *Sebilürreşad* dergisindeki tefsir yazılarına bakalım: *Sıratımüstakim* dergisinin ismi yedinci ciltten sonra *Sebilürreşad* olarak değiştirilmiş, bununla birlikte yazar kadrosu ve işlenecek konular da genişletilmişti. Yeni sayıdan itibaren tefsir, hadis, felsefe, içtimaiyat, fıkıh, edebiyat, tarih, terbiye, siyasiyat... gibi konularda da yazılar yazılacaktır. Konular yazarlara dağıtılır. Halim Sabit, tefsir kısmının Mehmet Akif tarafından yazılmasını teklif eder. Fakat Akif büyük bir tevazuyla: "Bu benim işim değil, bu ağır yükü bana tahmil etmeyiniz. Onun kavâid ve usûlü vardır ki benim onlarla tevaggülüm yok." Diye itiraz eder. Halim Sabit; "Daha iyi ya! Biz de öyle istiyoruz. Kavâid ve nakliyattan ziyade doğrudan doğruya Kur'an'dan anladığınızı, duyduğunuzu yazınız. Ayetlerin size ilhamları bizce en mükemmel tefsirdir." diyerek Akif'i tefsir yazıları yazmaya ikna eder. Bu mübahaseyi aktaran Eşref Edip kendi düşüncelerini şu cümlelerle anlatır:

"Üstadın bunu kabulü hepimizi sevindirdi. Çünkü üstadın bunu en mükemmel tarzda

¹⁴ M. Orhan Okay – M. Ertuğrul Düzdağ, a.g.e., s.434.

¹⁵ *Kur'an Meali*, [Terc.: Mehmet Akif, Neşr.: Prof. Dr. Recep Duymaz, Yrd. Doç. Dr. Asım Cüneyd Köksal] Mahya Yayınları, İstanbul 2012.

yapabileceğine şüphe yoktu. Edebiyat-ı Arabiyeye olan vukufu, sonra tercümedeki kudreti, kelimelere karşılık bulmak, cümlelere şiir gibi ahenk vermek hususundaki muvaffakiyeti malum idi. Yalnız bunu kabul etmesi kâfi idi. Üstaddan öteden beri Kur'an'ın tercümesini rica ederdik. 'Bu, benim yapacağım iş değil' der, geçirdi. Şimdi her hafta birkaç ayet tercüme edecek, sonra da bu ayetlerden mülhem olduğu hakaiki yazacaktı. Hiç şüphe yok, pek mükemmel bir şey olacaktı. Filhakika üstad bu yolda tercüme ve tefsire başladı. Kur'an'ın belâgatini, ruhunu, ulviyetini öyle açık, öyle sade bir lisanla gösterdi ki herkes hayrette kaldı."¹⁶

Akif, Kur'an Meali'nden önceki tercümelerinde çok defa değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikleri yaparken ne tür endişelerle hareket ettiğini gösteren önemli misallerden birini, A. Hamdi Akseki hatıralarında şöyle anlatır:

"Kulillâhümme mâlike'l- mülki (...) ayetini tercüme etmiş ve mecmuada [*Sebilürreşad*] çıkmıştı. Bi-yedike'l-hayr'ı 'Senin elindeki yalnız hayırdır' diye tercüme etmişti. Bir gün kendisiyle bunun üzerinde görüşürken birdenbire, 'A, dedi. Bizi Mutezile'den zannedecekler!' [*Mutezile mezhebine göre, Allah sadece hayırları yaratır, şer Allah'tan değildir.*] Onun üzerine tercümeyi [*Safahat*'ta] şu suretle tashih etti: "Hayır yalnız senin elindedir."¹⁷

Tercüme ve tefsiri yapılan ayetler gelişigüzel seçilmemiştir. Bilakis her bir ayet, Akif'in yaşadığı, acısını çektiği yıllara, devletin zayıfladığı, İmparatorluğun parçalandığı bir devre ışık tutan; dayanmayı, direnmeyi, azmi, mücadelecili olmayı öğütleyen; ümide sevk eden; birliğe, beraberliğe çağıran; çekişmeyi kötüleyen pasajlardır. Akif bu ayetlerin seçiminde nazarî değil, amelî bir hedef gözetmiş ve öncelikle halkın moral ve maneviyatını yükseltmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle ayetleri Türkçeye çevirirken mümkün mertebe anlaşılır olmaya, sade yazmaya özen göstermiş, nazarî meselelere dalmaktan şiddetle kaçınmıştır. Akif'in beş farklı kaynaktan ve dağınık bir şekilde yer alan bu meal tecrübeleri Düccane Cündioğlu tarafından toplanmış, bir kitap hâlinde neşredilmiştir.¹⁸ Mesela, Hicr surresinin 56. ayeti Kur'an Meali'nden önce beş farklı şekilde tercüme edilmiştir:

- Dalâle düşmüşlerden başka, kim Tanrısının rahmetinden ümit kesebilir?
- Cenab-ı Hakk'ın inayetinden, kereminden, ancak dalâlete düşenler ümidini kesebilir, ye'se düşebilir.
- Dalâle düşmüş olanlardan başka, kim Tanrısının rahmetinden ümit keser?
- Dalâle düşmüşlerden başka, kim Tanrısının rahmetinden ümit keser?
- Dalâle düşmüşlerden başka, kim Mabud'unun rahmetinden ümit kesebilir?¹⁹

¹⁶ Eşref Edip, *Mehmet Akif: Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, c.1, s.28, İstanbul 1960.

¹⁷ Düccane Cündioğlu, *Mehmet Akif'in Kur'an Tercümeleri*, İstanbul, 2005, s.14.

¹⁸ Düccane Cündioğlu, *a.g.e.*, s.15

¹⁹ Düccane Cündioğlu, *a.g.e.*, s.86.

Akif'in, *Kur'an Meali* çalışmasındaki mealleri ile daha önceki âyet mealleri karşılaştırıldığında arada bariz farkların olduğu görülmektedir. Önce bunlardan bir örnek verilecek, daha sonra da *Kur'an Meali*'ndeki tercümenin dil ve üslûp özellikleri ele alınacaktır. Örneğimiz Enfâl Suresi'nin 24. ayeti. Bu ayet daha önce *Sebilürreşad* mecmuasının farklı sayılarda üç ayrı şekilde tercüme edilmiştir:²⁰

1.“Ey iman eden kimseler! Allah ile Peygamber’in size hayat verecek davetine icabet ediniz; hem iyi biliniz ki Allah insanın kendisi ile kalbi arasına girer; şu da malûmunuz olsun ki sizler O’nun huzurunda toplanacaksınız.” (SR, 11 Temmuz 1912)

2.“Ey cemaat-i müslimîn, ey Allah’ın dinine iman edenler! İcabet ediniz: Allah’a, Allah’ın davetine, Allah’ın Resûlüne, o resûl-i muhteremin davetine, evet, onların sizin için hayat-ı mahz olan davetine... Allah’ın, Resûlü’nün sizin hakkınızda mahz-ı hayat olacak birçok evâmiri var; onları ifa ederseniz gerek bugünkü hayat-ı faniyenizde, gerek yarıncı hayat-ı sermediyenizde mesut olur, rahatla, sadetle yaşarsınız. Sonra bilmiş olunuz ki Cenab-ı Hakk, insanın kalbi ile kendi arasına girer, yani mahlûkunun bütün esrarına muttali olur. Şunu da biliniz ki yine merciiniz Allahu Zülcelâl’dir!” (SR, Şubat 1913)

3.“Ey Tanrı’nın birliğine, Kitab’ına, Peygamber’ine, sair inanılması zaruri olan şeylerin hepsine inanan, hepsini samim-i kalb ile tasdik eden Müslümanlar! İcabet ediniz, itaat ediniz, yürüyünüz, koşunuz; Allah’a doğru, Peygamber’e doğru koşunuz. Sizi ihyâ edecek; dünyada, ukbâda hayatınızı, necâtınızı, saadetinizi temin eyleyecek, her türlü manasıyla hayat verecek, ruh verecek evâmirini, ahkâmını, vesâyâsını kabule sizleri davet ettikleri zaman... İyice bilmiş olunuz ki Cenab-ı Hakk insanın kendisiyle kalbi arasına girer; yani onun yalnız harekâtını değil, kalbinden geçen maneviyatını da görür; ne düşündüğünü, ne yapmak istediğini bilir. Kezâlik şunu da hatırlınızdan hibir zaman çıkarmayın ki ne olursanız olunuz, ne türlü yaşarsanız yaşayınız, sonunda Allahu Zülcelâl’in huzuruna çıkarak bu âlemdeki bütün işlerinizin, bütün düşüncelerinizin, elhasıl bütün hayatınızın hesabını vereceksiniz.” (SR, 1920)

Kur’an Meali’nde ise bu âyet şöyle tercüme edilmiştir:

“Ey iman edenler! Sizi kendinize hayat verecek şeylere davet ettikleri zaman Allah ile Peygamber’e icabet edin. Bir de bilin ki Allah insanın kalbi ile kendisi arasına girer. Şundan haberiniz olsun ki sizler haşr edilerek başkasının değil, O’nun karşısına çıkacaksınız.”[1925]²¹

²⁰ Dücane Cündioğlu, *a.g.e.*, s.24.

²¹ *Kur’an Meali* (Terc. M. Akif Ersoy, Neşr. R. Şentürk, C. Köksal), Enfâl, 24, İstanbul, 2012, s.360.

Kur'an Meali'nin Dil ve Üslûp Özellikleri

1. Sadelik:

Sadelik, Akif'in dil ve üslûp özelliklerinin başında yer almaktadır. Akif dil sadeliğini gerçekten benimsemiş bir şair ve nâsirdir. Onun, şiirlerinde, yazıp yayımladıktan sonra anlam bakımından olduğu kadar, yer yer yabancı kelime ve kaideler bakımından da değişiklikler yapması bu tutumunun açık bir örneğidir. Bunun sebebini, halktan aldığı mevzularla geniş bir tabakaya hitap etmesinde, eserlerinin çoğunu; gaye ve fikirlerini anlatmak maksadıyla kaleme almasında, karşılıklı konuşmalara çok yer vermesinde arayabiliriz. Bilhassa, 1908'den beri hız alan dil sadeleşmesinin, Akif'in manzumelerindeki tesiri, göze çaracak derecede kuvvetlidir. İlk şiir kitabı I. Safahat ile, VI. Safahat (Âsım), veya VII. Safahat (Gölgeler) karşılaştırılınca, bu son şiirlerinin, önekilere göre ne kadar sade olduğu görülür. Eşref Edip'in aktardığı bilgiye göre Akif,

“Şimdi Türk edebiyatından Arabî, Farişi kelimeleri kaldırıyorlar. Bu hususta siz ne dersiniz?” sorusuna, ‘Biz bunu zaten yapıyorduk. Ancak bu birden olmaz. Yavaş yavaş olmak lâzım. Benim *Safahat*’larım sırasıyla tetkik olunursa görülür. Meselâ *Âsım*, diğerlerine nispetle daha sade ve Türkçedir”

cevabını vermiştir.²²

Kur'an Meali'nde de, Akif'in daha önce yaptığı çevirilere nazaran bariz bir dilde sadeleşme eğilimi görülmektedir. Akif, *Kur'an Meali* ile ilgili yapılan sözleşme gereği, ilk başta yaptığı tercümelerin bazı müsveddelerini İstanbul'a göndermişti. Tercüme okuyan Elmalılı Hamdi Efendi çok güzel, çok selis ve sade olduğunu, ancak ‘cezâlet’ hususunda biraz zayıf bulunduğunu yazar. Akif de bu itiraza şöyle cevap verir:

“Evet, doğrudur, cezâlet itibarıyla böyledir. On sene evvel yazsaydım cezâlet olurdu. Fakat bugün lisanda sadeliğe doğru büyük tahavvül var. Onun için cezâletten ziyade sadelik cihetini iltizam ettim.”²³

Akif, Kur'an terimlerinden olan ve sadeleştirilmesi pek mümkün olmayan *takva-muttakî* kelimelerini bile birçok yerde ‘saygı-saygılı’ şeklinde tercüme etmiştir. Meselâ: “*Sonra, Allah'ın o saygılı kullarına yol gösterir...*”²⁴ Daha önce kullandığı ‘*hayat*’, ‘*hayât-ı dünyeviye*’ ‘*Ey akıl sahipleri*’ kelime ve tamlamalarını Kur'an Meali'nde ‘*dirilik*’ ve ‘*dünya diriliği*’ ‘*Ey düşünür beyni olanlar*’ şeklinde sadeleştirmiştir. Misal:

“Dünya diriliğinin vereceği faide süreksiz, hâlbuki ahiret Allah'tan korkanlar için daha hayırlı olduğu gibi ecirinizden zerre miktar eksilmeyecek.”²⁵

²² Eşref Edip, *a.g.e.*, s.162.

²³ Eşref Edip, *a.g.e.*, s.191,192.

²⁴ *Kur'an Meali*, Bakara:2, s.1.

²⁵ *Kur'an Meali*, Nisa:77, s.183.

2. Tabîlik:

Kur'an-ı Kerîm'in üslûp özelliklerinden biri de onun eşsiz fitriliği/tabîiliğidir. Akif de adeta Kur'an'ın bu özelliğine riayeten tercümelerini tabii bir dille yapmıştır. Mithat Cemâl'in şu hatıra ve tespitleri bu konuyu aydınlatır:

"Bazı günler coşar, 'inzar' âyetlerini kılıç gibi bir sesle okurdu. Sonra bunları en mûnis tabilikle tercüme ederdi. O kadar öğretmeyen bir tavırla anlatırdı ki bilmediğim şeylerin karşısında olduğumu fark etmez, küçülmez, rahatsız olmazdım. Sanki bu tercüme kopardılmış birer daldı; uzatılan birer yapraktı; bunları istesem ben de koparabilirdim, ben de alırdım gibi rahatlıkla... Lakırdıyla yaptığı bu tercüme füsundu. Köşesiz sesle, ağdasız kelimelerle konuşan İstanbullu bir hanımefendinin yuvarlak Türkçesiyle, ufak Türkçesiyle, kelimesiz Türkçesiyle Kur'an'ı Türkçe söylerdi. Ve Kur'an'ı bu türlü bir İstanbul Türkçesiyle tercüme etti."²⁶

3. Konuşma dili:

Akif, Türkçenin imkânlarını ve zenginliğini tercümede mümkün mertebe kullanmış, diğer meallerde pek alışık olmadığımız ifade biçimlerini, 'herif', 'ayol', 'ne yaman âkıbet' gibi gündelik konuşma diline ait kelimeleri kullanmaktan çekinmemiştir. Meselâ: "İbrahim 'Allah güneşi maşrıktan getiriyor, haydi sen de onu mağrıpten getir!' der demez o iman etmeyen herif donakaldı."²⁷ "... Musa da 'Ayol, sizler daha iyisini daha bayağısıyla mı değiştirmek istiyorsunuz? Şehre inin, dilediğiniz orada bulunur' demişti."²⁸ "O ne yaman âkıbettir!"²⁹

Mithat Cemal de Akif'in Türkçeciliğini ve konuşma diline olan ilgisini şu cümlelerle anlatır:

"... Akif Kur'an'ın tercümesini bile konuştuğumuz Türkçeyle yazdı. 'Hakk'ın Sesleri'ndeki dokuz ayetin tercümesi kelimesiz Türkçedir."³⁰

4. Sehl-i mümteni:

Akif'in şiirlerinde birçok sehl-i mümteni örnekleri mevcuttur. Bu özellik nesirlerine, özellikle Kur'an mealine de yansımıştır. Eşref Edip, 1932 yılında Mısır'a gitmiş ve Akif'in evinde misafir olmuştur. O sırada Kur'an mealini baştan sona okumuştur. Meal hakkındaki kanaatlerini ve hissiyatını şöyle anlatır:

"O ne sadelik, o ne ahenk! Ayetler arasındaki irtibatı muhafaza hususunda öyle büyük kudret göstermiş ki bir sureyi okursunuz da hiçbir âyetin başında veya sonunda ufak bir irtibatsızlık göremezsiniz. Müfessirler âyetler arasındaki irtibat ve münasebetleri anlatmak için sayfalar dolusu izahta bulunurlar. Üstad ise irtibatı fiilen o suretle yapmış ki bir âyetin bitip diğer âyetin başladığının farkında bile olmazsınız. Bir şiir gibi senelerce üzerinde

²⁶ Mithat Cemal, *a.g.e.*, s.195.

²⁷ *Kur'an Meali*, Bakara: 258. s.42.

²⁸ *Kur'an Meali*, Bakara:61, s.20.

²⁹ *Kur'an Meali*, Bakara:126, s.40.

³⁰ Mithat Cemal, *a.g.e.*, s.115.

işlenmiş, hiçbir tarafında, hiçbir noktasında, hiçbir pürüz kalmamış, bir sehl-i mümteni haline gelmiş. Su gibi akıyor. Bir çağlayan gibi gönülleri heyecana veriyor. Beyanın ulviyetine, kudsîyetine o kadar itina göstermiş ki okuduğunuzun kelâmullah olduğunu hemen hissedersiniz. Kur'an-ı celîlin hususiyet-i ifadesi tercümesinde de –kudret-i beşer dâhilinde- müncefi.”³¹

5. Üslûptaki canlılık:

Kur'an-ı Kerîm'in en önemli üslûp özelliklerinden birisi, üslûbunun canlı, hayattar oluşudur. Kur'an, hissedilen bir olayı, görülen bir sahneyi olduğu gibi zihnî bir manayı, ruhî bir durumu, insan tipini ve beşer tabiatını hissî, hayalî bir surette ifade eder. Sonra çizdiği bu resme canlı bir hayat, ya da taze bir hareket verir. Bir de bakarsınız ki, o zihnî mana, bir şekil, bir hareket olmuş; o insan tipi canlı bir hâle gelmiş; o beşer tabiatı cisimleşmiş. Olayları, sahneleri, hikâyeleri ve manzaraları ise canlı, hareketli bir hale sokar. Bunlara bir de konuşma ilave edilince bu sahnenin bütün hayalî unsurları tamamlanmış olur.³²

Kur'an-ı Kerîm'in bu önemli üslûp özelliğini Akif meale de aksettirmeye çalışmıştır. Mesela, Bakara Sûresi'nin ikinci ayetindeki “*Şu kitabı görüyor musun? İşte bir kere onun hak olduğuna şüphesiz yok...*” örneğinde olduğu gibi, kelime kelime ve donuk bir dille tercüme yapmak yerine, Kur'an'ı canlı ve insanın hayatına doğrudan hitap edecek bir dil alışkanlığıyla tercüme etmeye gayret etmiştir. A'râf Sûresi'nde münafıkların halinden bahsedilen bir bölüm vardır. Bu bölüm Hamidullah tercümesinde şöyledir: “...Onun durumu, üstüne varsan da dilini sarkıtıp soluyan, kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumuna benzer...” (A'râf:176, Hamidullah) Akif, bu şekilde kelime kelime ve donuk bir tercüme yerine çok canlı bir konuşma ve ironik bir üslûpla şöyle meal verir: “...Herifin hâli tıpkı köpeğin hâli: Üzerine varırsan dilini çıkarır, solur; bırakırsan yine dilini çıkarır, solur...”³³

6. Deyimler:

Üslûba canlılık kazandırmak için, yine diğer meallerde pek alışık olunmayan deyimlere de çokça yer verilmiştir. Mesela, diğer Kur'an meallerinde ‘doğru yola gelmezler’ şeklinde çevrilen bir ifadeyi Akif sadece ‘yola gelmek’ şeklinde çevirir, böylece Türkçedeki ‘adam olmak’ deyimini de hatırlatır: “Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, onun için bunlar yola gelmezler.”³⁴ Enfâl Sûresi'nin 8. ayeti birebir tercümelerde şöyledir: “Bu, suçluların hoşuna gitmese de, doğruyu ortaya çıkarması ve yanlış ortadan kaldırması içindir.”³⁵ Akif'in mealinde ise ‘kolunu

³¹ Eşref Edip, *a.g.e.*, s.193,194.

³² Seyit Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (Terc. Süleyman Ateş), s.89, İstanbul (Tarihsiz)

³³ *Kur'an Meali*, A'râf:176. s.172.

³⁴ *Kur'an Meali*, Bakara, 18. s.11.

³⁵ *Aziz Kur'an* (Terc. Muhammed Hamidullah), İstanbul, 2000, s.324.

kanadını kırmak' deyimini kullanılarak tercümeyle canlılık kazandırılmıştır: "Hakka yerini buldurmak, bâtılın da kolunu kanadını kırmak için bunu takdir buyurdu. Varsınlar mücrimler istemesinler."³⁶

7. Tanrı-Rabb kelimeleri:

Akif, *Kur'an Meali* çalışmasından önceki meal denemelerinde 'Rabb' kelimesi yerine genellikle 'Tanrı' kelimesini tercih etmiştir. Fakat *Kur'an Meali*'nde 'Rabb' kelimesine öncelik verir. Önceki meal: "Yâ Mûsa! Biz bir türlü yemeğe kâbil değil dayanamayacağız; bizim için Tanrı'na yalvar da..."³⁷ Aynı âyet *Kur'an Meali*'nde şöyle tercüme edilmiştir: "Yâ Mûsa! Bizler bir türlü yemeğe imkân yok katlanamayız, Rabb'ine bizim için yalvar da..."³⁸

8. Serbest çeviri:

Bazı âyetlere birebir tercüme yapmak yerine serbest çeviri tarzında meal vermiştir. Örneğin Bakara:93. âyetinde geçen '*Semi nâ ve 'asaynâ*' metnini daha önce "İştittik ve isyan ettik" şeklinde -birebir- tercüme etmiştir. Fakat *Kur'an Meali*'ndeki çeviri şöyledir: "Dinledik, kulak vermedik"³⁹ Hâlbuki 'kulak vermemek' deyimini 'önemsememek, aldırmmamak' anlamına gelir; 'isyan etmek' 'kulak vermemek'ten daha ileri bir tavidir. Bakara:187. âyetinde geçen "Onlar [kadınlar] sizin elbiseniz, siz de onların elbiselerisiniz" mealindeki âyete, *Kur'an Meali*'nde serbest tercümeyle şöyle meal vermiştir: "Onlar sizinle, siz onlarla arkalarımızdaki gömlek kadar mahrem bir ihtilat içindesiniz."⁴⁰

9. Konu-dil bağlantısı:

Akif, şiirlerinde konu-dil bağlantısına özen göstererek mevzuya uygun bir üslûp kullandığı gibi, *Kur'an Meali*'nde de bu hususa riayet etmiştir. Tabii, bu üslûp tarzı *Kur'an*'ın orijinalinde de mevcuttur. Akif'in âyetlere meal verirken *Kur'an*'ın üslûbuna ayna olmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Mesela, *Kur'an*-ı Kerîm müminlerden ve onların vasıflarından bahsederken müşfik bir lisan kullanır, fakat kâfir ve münafıklardan bahsederken de şiddetli ve cezaletli bir üslûp kullanır. Mealden bir misal: İbrahim (as) kavmini irşat için onlara sırasıyla yıldızın, ay'ın ve güneşin batışlarını delil getirerek 'batan şeylerin' ilâh olamayacağını söyler. Bu âyetlere diğer mütercimler, meselâ Hamîdullah şöyle meal verir: "Gece kendisini bürüyünce, bir yıldız gördü. 'İşte Rabbim!' dedi. Sonra, yıldız batınca, 'Batanları sevmem!' dedi" [En'âm:76, Hamidullah] Akif'in meal ise şöyledir: "Gece karanlığı ile örtünce bir yıldız görerek 'Bu benim Rabbim

³⁶ *Kur'an Meali*, Enfâl:8, s.356.

³⁷ *Kur'an Meali* [Dipnot] s.20.

³⁸ *Kur'an Meali*, Bakara, 61. s.20.

³⁹ *Kur'an Meali*, Bakara, 93. s.31.

⁴⁰ *Kur'an Meali*, Bakara:187, s.60.

imiş!' dedi, birazdan battığı gibi 'Ben böyle batanları sevmem!' dedi."⁴¹ İki meal arasındaki temel üslûp farkı şudur: Hamidullah'ın mealinde, Hz. İbrahim yıldız için 'İşte Rabbim' diyor, dolayısıyla sanki yıldızı Rabb kabul ediyor, anlamı var. Fakat Akif bu fikri ortadan kaldırmak için Rabbim kelimesinin yanına i'mek isim fiilinin öğrenilen geçmiş zaman eki (i-miş) ilave ediyor ve ironik bir üslûpla muhataplarını zor durumda bırakıyor: "Bu benim Rabbim imiş!" Yani, 'imiş' fiiliyle ifadeye, "hiç batan, kaybolan şeylerden Rabb olabilir mi? Siz hangi akılla bir yıldız Rubûbiyet isnat ediyorsunuz, hiç olacak şey mi?" anlamlarını katıyor.

10. Kur'an Meali'nde dikkati çeken bazı dil özellikleri:

Kur'an Meali'nde, konu birliği olan ayetler geniş paragraflar halinde ele alınmış, kesintiye sebep olmaması için âyet sıra numaraları da konulmamıştır. Ancak, meali neşredenler ayetlerin birbirine karışmaması, istifadenin kolay olması maksadıyla diğer meallerde olduğu gibi ayetlere numaralar koymuşlardır.

Gâşiye suresinin 17-20. ayetlerinde Türkçe sentaks yapısının aksine olarak temel cümleler başa alınmış, *-ki*'li birleşik cümleler haline getirilmiştir. Bu şekilde hem ayetlerin orijinal cümle yapısına birebir uygun tercüme yapılmış, hem de üslûpta etkileyicilik sağlanmak istenmiştir: "Deveye bakmıyorlar mı ki nasıl yaratılmıştır? Göğe bakmıyorlar mı ki nasıl kaldırılmıştır? Dağlara bakmıyorlar mı ki nasıl dikilmiştir? Yere bakmıyorlar mı ki nasıl döşenmiştir?"⁴²

Meal'de İsim ve çekimli fiillerde 'kuvvetlendirme, ihtimal anlamı' katan *-dır* bildirme ekinin kullanımı asgariye indirilmiş, çok gerekli olmadıkça kullanılmamıştır. Mesela: "... Şüphe yok ki Rabbin ikâbı çok seri, yine şüphe yok ki gufranı hadsiz, rahmeti pâyânsız..."⁴³ "... Allah'ın gufrânı büyük, hilmine pâyân yok. Haremleriyle yalnız kalmayacaklarına yemin edenler için dört ay beklemek var. Şayet rücû ederlerse, bilsinler ki: Allah'ın mağfireti geniş, rahmeti nâmütenâhî."⁴⁴ Akif'in bu eki "ihtimal ve bildirme' fonksiyonunu barındırdığı için kullanılmaktan kaçındığı söylenebilir.

Sonuç

Elsine-i selâse denilen Türkçe, Arapça ve Farsça yanında batı dillerinden Fransızca'yı da çok iyi bilen Akif, şairliğinin yanı sıra kuvvetli bir nâsir ve velûd bir mütercimdir. Anadili Türkçe ise onun elinde adeta bir balmumudur. Ömrünün son yıllarında yazmaya başladığı Kur'an Meali adeta hayatının semeresidir. Kur'an Meali'nde Akif'in sanatta varmak istediği gaye olan 'sadelik' ve 'tabii

⁴¹ *Kur'an Meali*, En'âm:77, s.60.

⁴² Dücane Cündioğlu, *a.g.e.*, s.117.

⁴³ *Kur'an Meali*, En'âm: 165, s.303.

⁴⁴ *Kur'an Meali*, Bakara:225, s.75.

ifade'ye ulaştığını söyleyebiliriz. Akif dilde tedrici bir sadeliğe taraftardır. Fikren böyle olduğu gibi, bu fikrini eserlerinde de tatbik etmiştir. O'nun Safahat'ları sırasıyla tetkik olunursa tedrici bir sadeleşme görülür. Meselâ Âsım –kendi ifade-siyle- diğerlerine nispetle daha sade ve Türkçedir. Hayatının sonlarında kaleme aldığı Kur'an Meali ise, bütün eserleri içinde en sade olanıdır. Kur'an terimlerinden olan ve sadeleştirilmesi pek mümkün görülmeyen takva-muttakî kelimelerini bile 'saygı-saygılı' şeklinde tercüme etmesi, Türkçeciliğinin bir göstergesidir.

Akif, Türkçenin imkânlarını tercümede mümkün merteye kullanmış, diğer meallerde pek rastlamadığımız ifade biçimlerini, 'herif', 'ayol', 'ne yaman akıbet' gibi gündelik konuşma diline ait kelimeleri kullanmaktan çekinmemiştir. Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliklerinden olan 'üslûptaki canlılık' meale de imkân nispetinde aksettirilmeye çalışılmış, kelime kelime ve donuk bir tercüme yerine çok canlı bir konuşma üslûbuyla tercüme edilmiştir.

Yine, üslûba canlılık kazandırmak için, diğer meallerde pek alışık olunmayan deyimlere de çokça yer verilmiştir. Bazı ayetlere birebir tercüme yapmak yerine serbest çeviri tarzında meal vermiştir.

Akif, şiirlerinde konu-dil bağlantısına özen göstererek mevzuya uygun bir üslûp kullandığı gibi, Kur'an Meali'nde de bu hususa riayet etmiştir. Akif'in ayetlere meal verirken Kur'an'ın üslûbuna ayna olmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Meal'de dil bakımından en dikkat çeken hususlardan birisi isim ve çekimli fiillerde 'kuvvetlendirme, ihtimal anlamı' katan *-dır* bildirme ekinin kullanımının asgariye indirilmesi, çok gerekli olmadıkça kullanılmamasıdır.

Akif, mensur eserleri ve tercümelerinde genellikle Türkçe cümle yapısı kaidelerine uyar. Fakat bazen üslûba canlılık kazandırmak, Kur'an-ı Kerim'in ifade şekline tam ayna olmak için devrik cümleler de kullandığı olur. Böylece, hem ayetlerin orijinal cümle yapısına birebir uygun tercüme yapılmış, hem de üslûpta etkileyicilik sağlanmak istenmiştir.

KAYNAKÇA

- CÜNDİOĞLU, Düccane, *Mehmet Âkif'in Kur'an Tercümeleri*, İstanbul, 2005.
- ERSOY, Mehmet Akif, *Safahât* (Neşr.: M. Ertuğrul Düzcdağ,) İstanbul, 1993.
- FERGAN, Eşref Edip, *Mehmet Akif: Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, İstanbul 1960.
- KUNTAY, Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Ankara 1986. *Kur'an Meali* (Terc. M. Akif Ersoy, Neşr. Recep Şentürk; Cüneyt Köksal), İstanbul, 2012
- OKAY, Orhan; DÜZDAĞ, "Mehmet Akif Ersoy" İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003.
- M. Ertuğrul: NARLI, Mehmet: "Romanlarda Mehmet Akif Portresi" Vefatının 75. Yılında Mehmet Akif Ersoy, İstanbul, 2011.
- Seyit Kutup: *Kur'an'da Edebî Tasvir*, (Terc. S. Ateş), İstanbul (Tarihsiz)
- TANSEL, Fevziye Abdullah: *Mehmed Akif Ersoy*, İstanbul 1973.
- TOPÇU, Nurettin: *Mehmet Akif*, İstanbul 2011.

